

РЕЦЕНЗІЯ

доктора педагогічних наук, доцента

Комара Олега Станіславовича

на дисертацію **Ляховської Юлії Олегівни**

«Формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами.

Дисертація Ляховської Юлії Олегівни написана на актуальну тему, оскільки наразі в суспільстві існує попит на учителя, зокрема іноземної мови, який здатний не тільки до міжкультурної комунікації, індивідуальної, особистісної участі в творчому вирішенні поставлених перед освітою завдань, але й на вчителя як дієвого та мислячого громадянина, який вміє жити в умовах демократії та громадянського суспільства. З огляду на це існує потреба вдосконалення системи освіти здобувачів вищої освіти, спрямованої на оволодіння ними професійними знаннями, вміннями і навичками, формування громадянської переконаності та відповідальності, почуття громадянського обов'язку, патріотизму, активної громадянської позиції.

Сучасні вимоги, що висуваються до майбутнього вчителя загалом, та вчителя іноземних мов зокрема, як члена громадянського суспільства, ґрунтуються на ряді законодавчих та програмних документів, а саме: Конституції України, Концепції громадянського виховання, Концепції Національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки та ін. Означені вимоги зумовлюють створення в галузі освіти умов для реалізації державної політики громадянської освіти молоді, а саме: формування почуття патріотизму, подолання правового нігілізму; розвиток політично і соціально активної особистості з розвиненою національною самосвідомістю; формування особистості, здатної в професійній діяльності проявити високий рівень громадянської культури тощо.

У такому контексті дослідження Ляховської Ю.О. є актуальним для вітчизняної теорії і методики професійної освіти, адже його предметом обрано педагогічні умови формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки.

Актуальність досліджуваної наукової проблеми простежується і на тлі низки суперечностей, виявлених дисертанткою між:

- потребою суспільства у відповідальних громадянах, які орієнтуються в складній сучасній соціально-економічній і політичній ситуації, здатних до зміцнення державності, демократії і рівнем сформованості громадянської культури студентської молоді;

- наявністю потенціалу ЗВО для формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови і відсутністю оптимальних умов для його реалізації;

- назрілою необхідністю зміни змісту, форм, методів, прийомів, засобів і технологій формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови в освітньому процесі ЗВО і недостатньою розробленістю його навчально-методичного забезпечення.

Представлене на захист дослідження реалізовано відповідно до основних напрямів та завдань науково-дослідної теми кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Формування ціннісних орієнтацій здобувачів освіти в Європейському освітньому середовищі» (державний реєстраційний номер 0116U000115).

Нові наукові результати, що містяться в дисертації.

Наукова новизна одержаних Ляховською Ю.О. результатів дослідження полягає в тому, що в дисертації *уперше* визначено та обґрунтовано педагогічні умови (актуалізація громадянських цінностей, мотивація здобувачів у ході оптимального поєднання інноваційних форм, технологій, активних методів навчання; оволодіння професійними знаннями на основі збагачення й акцентування на громадянській проблематиці в

навчальних дисциплінах; включення здобувачів у позааудиторну і практичну діяльність із формування власної громадянської позиції щодо вияву громадянської активності в професійній діяльності) та модель формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки, яка охоплює такі блоки та їх складники: ціле-методологічний (мета, підходи, принципи), змістово-процесуальний (етапи та зміст, інноваційні форми, технології, активні методи навчання), оцінно-результативний (критерії, показники, рівні, діагностичний інструментарій, результат).

Дисертанткою *уточнено* сутність та конкретизовано ключове поняття дослідження: «формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки»; критерії (мотиваційно-ціннісний, пізнавально-когнітивний, поведінково-діяльнісний), показники та рівні (низький, середній, високий) сформованості громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови.

У результаті дослідження *удосконалено* форми, методи, технології формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови. Крім того, *подальшого розвитку набули* інтеграційні підходи до формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі поєднання аудиторної та позааудиторної роботи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Зміст роботи включає необхідний і достатній обсяг питань, які належним чином розкриті в тексті дисертації. Робота складається з 3 розділів, у яких в достатній мірі висвітлено теоретичний і методичний аспекти дослідження.

Мета дослідження сформульована відповідно до його теми, а зазначені завдання належною мірою забезпечують досягнення визначеної мети. Методи дослідження релевантні заявленій меті та завданням.

У результаті проведеного дослідження дисертанткою:

– проаналізовано ступінь розробленості проблеми в педагогічній теорії та практиці, розкрито термінологічне поле дослідження;

– визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні сформованості громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки;

– здійснено діагностику сформованості громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки;

– розроблено та апробовано модель формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки;

– обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки.

Дисертантка продемонструвала обізнаність з результатами наукових досліджень інших учених з порушеної в дисертації проблеми, про що свідчить список використаних джерел, який налічує 197 найменувань.

Сформульовані Ляховською Ю.О. наукові положення, висновки й рекомендації є аргументованими та змістовними. Аналіз основних положень змісту дисертації свідчить про досягнення здобувачкою мети і розв'язання висунутих завдань. Висновкам, представленим у дисертації, властиві повнота та логічність викладу.

Достовірність одержаних результатів підтверджується теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних положень дослідження, застосуванням відповідних наукових методів, апробацією та впровадженням результатів роботи в освітню реальність закладів вищої освіти, у яких здійснюється підготовка вчителів іноземних мов.

Значення отриманих автором результатів для науки і практики.

Дисертація Ляховської Ю.О. містить нові наукові положення, що раніше не виносилися на захист. Результати дослідження слугують розв'язанню актуальних науково-теоретичних та методичних завдань.

Практичне значення дослідження вбачається у тому, що його матеріали можуть бути використані в освітньому процесі педагогічних ЗВО для формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови, стати основою навчально-методичних видань з формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови, а також у системі роботи студентського самоврядування та інституту кураторства.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Харківської гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 01-12/201 від 22.06.2022), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-24/04/1340 від 24.06.2022), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/16 від 22.06.2022), Криворізького державного педагогічного університету (довідка № 09/1-224/3 від 22.06.2022).

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Архітектоніка дослідження представлена його змістом, що складається з трьох розділів, кожний з яких є логічно сформульованим елементом теоретичного, організаційно-методичного і дослідно-експериментального рівнів наукової рефлексії, що дозволило обґрунтувати та експериментально довести ефективність авторської методики розв'язання проблеми формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки.

У вступі обґрунтовано актуальність та доцільність дослідження, визначено його мету та завдання, об'єкт і предмет; розкрито наукову новизну й практичне значення роботи; подано інформацію про апробацію результатів дослідження, публікації авторки; подано відомості про структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі – «Теоретичні основи формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки» – дисертанткою проаналізовано стан розробленості проблеми формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у

процесі професійної підготовки у науковій літературі, окреслено термінологічне поле досліджуваної проблеми, визначено особливості формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі підготовки до професійної діяльності.

Здійснивши науковий аналіз потрактувань понять «громадянин», «громадянськість», «патріотизм», «громадянська культура», «громадянське суспільство», авторка наводить власне формулювання поняття «формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки» – це цілеспрямований процес засвоєння громадянських норм, розвитку установок, мотивів, цінностей і якостей, притаманних громадяниніві демократичного суспільства, які активізуються, забезпечують можливість ефективно виконувати функції усвідомленого ставлення до суспільства і держави, людей і соціально-політичних явищ, що виявляється в громадській поведінці; набуття громадянських умінь і досвіду участі в соціально-політичному житті суспільства; відкритість до мовного спілкування та здійснення міжособистісної і міжкультурної комунікації.

З огляду на визначення основного поняття дослідження, у розділі представлено ряд підходів до аналізу сутності професійної діяльності майбутніх учителів іноземної мови, взаємозв'язок різних видів їхньої мовленнєвої діяльності і професійних умінь, виокремлено професійно значущі якості майбутнього вчителя іноземної мови.

У другому розділі – «Діагностика сформованості громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки» – авторкою окреслено методику та особливості організації дослідно-експериментальної роботи, проаналізовано стан формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки, визначено критерії, показники і рівні сформованості громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови, наведено результати констатувального експерименту.

Зокрема, авторкою уточнено критерії та відповідні показники

сформованості громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови, до яких належать: мотиваційно-ціннісний, пізнавально-когнітивний, поведінково-діяльнісний та рівні їх сформованості: високий, середній, низький. Означені критерії, показники, рівні сформованості громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови використано для проведення дослідно-експериментальної роботи.

В результаті констатувального експерименту дисертанткою виявлено, що в сучасній практиці вищої школи є ряд об'єктивних труднощів, що ускладнюють формування громадянської культури студентської молоді, зокрема: відсутність цілеспрямованої систематичної роботи з формування громадянської культури студентської молоді; недостатня розробленість методики її формування; відсутність доступної методики діагностики громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови.

У третьому розділі – «Апробація моделі та експериментальна перевірка педагогічних умов формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки» – зображено модель формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки, визначено педагогічні умови формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки, представлено узагальнені результати дослідно-експериментальної роботи.

Так, авторкою розроблено модель формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у вигляді підсистеми відкритого типу, вбудованої в контекст системи їхньої професійної підготовки, якій притаманні такі взаємопов'язані блоки: ціле-методологічний, змістово-процесуальний, оцінно-результативний.

Дисертанткою реалізовано методику формувального експерименту, в результаті якого виявлено, що зміни, які відбулися в рівнях сформованості громадянської культури майбутніх вчителів не викликані випадковими причинами, а радше є наслідком комплексної реалізації педагогічних умов та

розробленої моделі і сприяють основному завданню – формуванню громадянської культури майбутніх вчителів іноземної мови на більш високому рівні.

Порівняльний аналіз результатів констатувального і формувального етапів експерименту і повторної перевірки підтвердив той факт, що включення до змісту навчання громадянської складової сприяє підвищенню ефективності процесу формування громадянської культури майбутнього вчителя іноземної мови в процесі його підготовки у ЗВО.

Загалом, аналіз змісту дисертаційної роботи Ляховської Ю.О., її вихідних положень і отриманих результатів засвідчив системний, завершений і самостійний характер проведеного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження.

В цілому позитивно оцінюючи зміст дисертаційного дослідження Ляховської Ю.О., вважаємо за необхідне зазначити окремі дискусійні питання та зауваження:

1) У списку використаних джерел представлено 15 іншомовних публікацій. Уявляється, що доречно було б ширше проаналізувати зарубіжний досвід дослідження аналогічної проблематики, який є доволі потужним і різноманітним; це позитивно доповнило б та розширило б теоретичне підґрунтя дослідження;

2) На нашу думку, дискусійним є висновок авторки про те, що «очевидною є тенденція до зближення різних напрямів і підходів у викладанні іноземних мов» (підрозділ 1.3. «Особливості формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі підготовки до професійної діяльності», с. 71), адже в тексті підрозділу не наведено переконливих підстав для цього;

3) У підрозділі 2.2 «Аналіз стану формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки» варто було б проаналізувати освітні програми, а також ширше

розглянути навчально-методичне забезпечення освітнього процесу, що дало б більше вихідної інформації для експерименту.

Водночас підкреслимо, що висловлені зауваження не знижують цінності здійсненого дослідження та не впливають на загалом позитивне враження від дисертації.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях.

Результати дисертаційного дослідження пройшли достатню апробацію на 7 міжнародних та всеукраїнських конференціях. Основні результати дослідження висвітлено у 13 (11 – одноосібних) публікаціях авторки, з яких 7 відображають основні наукові результати, 5 – апробаційного характеру, 1 – додатково відображає наукові результати дисертації.

За результатами аналізу змісту означених публікацій можна стверджувати, що наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані Ляховською Ю.О. на основі проведеного дисертаційного дослідження, у друкованих працях викладені на належному рівні.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації.

Дисертацію написано українською мовою. Текст дисертації побудований логічно й послідовно, відповідає вимогам до наукового стилю, термінологія не переобтяжена запозиченнями та використана адекватно змісту тексту.

У дисертації відсутні текстові запозичення без посилання на джерело, про що свідчить звіт про перевірку роботи програмою Unichек.

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту.

Зміст дисертації повною мірою відповідає предметній області спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

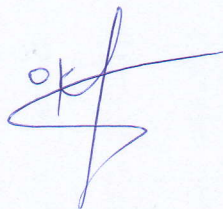
Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Аналіз змісту наданої на рецензування дисертаційної роботи та опублікованих праць дає підстави зробити висновок, що дисертація Ляховської Юлії Олегівни «Формування громадянської культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки», подана на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, є завершеною роботою, яка виконана в логічній послідовності, охоплює поставлену наукову проблему та відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44), а її авторка – Ляховська Юлія Олегівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Рецензент:

завідувач кафедри англійської мови
та методики її навчання

Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
доктор педагогічних наук, доцент

Олег КОМАР

Ректор

Олександр БЕЗЛЮДНИЙ